

SYLVESTER ÉS GUARINO

ÉDER ZOLTÁN

1. Sylvesterről szóló monográfiájában Balázs János „szembetűnő”-nek találta, hogy Sylvester nyelvten-definíciója mennyire hasonlít Guarinóéhoz: »Guarino szerint a grammatika „a helyes beszédnek és a helyes írásnak a prózáírók és a költők nyelvhasználatát figyelembe vevő művészete”. E meghatározás első része szinte teljesen egyezik a Sylvesterével. Guarino: “Grammatica est ars recte loquendi recteque scribendi”, Sylvester: “Grammatica est ars recte loquendi et scribendi”. Látjuk, hogy a kettő között számottevő különbség nincs. Lényegbeli egyezést mutat azonban e két meghatározás második része is. Mindegyikben arról van szó, hogy a grammatika a költők és írók nyelvére (tehát nem a mindennapi társalgás nyelvére) támaszkodik; vö. Guarino: “*scriptorum et poetarum lectionibus observata*”, Sylvester: “*authoritate optimorum poetarum et oratorum constans*”. E két kiegészítés lényegbeli egyezése vitathatatlan. Nem ismerünk grammatika-meghatározást, mely jobban egybevágna Sylvesterével, mint Guarinóé.» (Balázs, SylvJ. 195) Ennek az egyezésnek pedig egyszerű a magyarázata: „Guarino a nagy humanista grammatikusok első nemzedékéhez tartozott. Tanítványa volt a mi Janus Pannoniusunk is. Ezért éppen nem lehetetlen, hogy latin grammatikáját a magyar humanisták is jól ismerték. Lehetséges, hogy Sylvester is már idehaza forgatta Guarino nyelvtenát.” (I. h.) Majd még ezzel egészíti ki elgondolását: „Lehetséges, hogy a XV. századi itáliai latin humanista grammatikusoknak, elsősorban Guarinónak a művei már Mátyás korában eljutottak hazánkba, Janus Pannoniusnak és más magyar humanistáknak a működése folytán. Sylvester grammatika-meghatározása legjobban Guarinóéval egyezik, s Sylvester grammatikájában egy helyen említi Guarinónak Janus Pannoniushoz írt költeményét. Jogosan hihetjük, hogy e nagy olasz humanistának egyéb műveit, köztük fentebb emlegetett nyelvtenát is ismerte.” (I. m. 233–234)

A Balázs János által elvetett mag igazában most, három évtized múltával talált termékeny talajra. Újabban ugyanis Szörényi László elhatározó szerepet tulajdonít Guarinónak Sylvester nyelvszemléletének kialakulásában (anélkül azonban, hogy Balázs János feltevését és hitét szükségesnek tartaná érvekkel és tényekkel alátámasztani). Fölveti ugyanis a kérdést: „mi az a fő megkülönböztető vonás, amely igazán humanista alkotássá emeli Sylvester munkáját?!”, s azt tartja, hogy „Balázs János adta meg erre a döntő (!) választ. Turóczi-Trostlerrel szemben, aki a kérdéses helyen Melanchton-hatást

gyanított, Sylvester grammatika-meghatározásában észrevette az olasz humanizmus egyik legnagyobb nyelvtanítójának, Janus Pannonius mesterének, Guarinónak majdnem szó szerinti hatását.” Majd pedig így futtatja tovább az eszmét: „A humanizmus döntő (!) különbségtevése a középkori latinsággal szemben éppen a normaszűrés, vagyis, hogy — szakítva a barbárnak tekintett latinnal — megállapítják azt a követendő nyelvszokást, amelyet a klasszikus auktorokkal, elsősorban Ciceróval igazolni lehet. Csakhogy ez a normaváltozás Guarinónál és tanítványainál, valamint a rokon elveket valló pedagógusoknál nem csupán arra irányul, hogy a tudós írásmódhoz, előadasmódhoz szükséges latin nyelvet az antik norma szerint optimalizálják, hanem arra is, hogy az így értelmezett grammatikával a humanista minél tökéletesebben értse, értelmezze és magyarázza a klasszikus szerzőket.” (Szörényi László füzetben csatolt tanulmánya Sylvester János Grammatica Hungarolatina fakszimile kiadásához. Bibliotheca Hungarica Antiqua XXII. Bp., 1989. 15–16.)

2. Lapozzuk most fel Turóczi-Trostler József A magyar nyelv felfedezése (Bp., 1933.) című tanulmányfüzetét, ahonnan Balázs János a Guarino idézetet átvette. Sylvester grammatikájának forrásait kutatva, annak jellemzésére, hogy a középkor grammatika-felfogásával szemben, amely tagadja a közösséget az antik gondolattal, a humanizmus hogyan siet helyreállítani a folytonosságot az antikvitással, Turóczi-Trostler humanista szerzők grammatika-meghatározását idézi. Közülük a következők keltik fel figyelmünket (i. m. 19–20 és 50):

Guarino da Verona: “Quid est grammatica? Grammatica est ars recte loquendi, recteque scribendi Scriptorum et Poetarum lectionibus observata.” (Guarini Veronensis viri eruditissimi Regulae Grammatices. Nunc denuo, recognitae, et summa ac diligenti cura excussae... Venetiis, 1606.)

Sulpitius Verolanus: “Grammatica est recte loquere recteque scripture scientiaque usu ratione auctoritateque constat.” (Grammatica Sulpitii cum suo vocabulario in fine annexo. Liptzig, 1503.)

Jacob Henrichman: “Grammatica. Est ars recte loquendi: recteque scribendi scriptorum et poetarum lectionibus observata.” (Grammaticae institutiones Jacobi Henrichmani Sindelfingensis. Hagenau, 1506.)

Első látásra is valóban „szembetűnő”, hogy nem Guarino meghatározása az egyetlen, amely egybevág Sylvesterével, hanem pontosan megegyezik vele Henrichmané is. További vizsgálat nélkül aligha állítható tehát, hogy Sylvester Guarinótól kölcsönözte definícióját, mert éppugy vehette Henrichmantól is. Inkább talán arról van szó, hogy Sylvester egy általánosan elterjedt felfogásból, immár közkinccsé vált nyelvszemléletből merített, amelyet egyes szerzők különféle megszövegezéseiből ismert. Ennek egyik apró, de

beszédes bizonyítéka, hogy a Guarino–Henrichman-féle meghatározás *lecti-onibus observata* szerkezetét az *authoritate constans* szerkezettel cseréli fel, amely viszont készen állt számára egy harmadik szerző, Sulpitius meghatározásának *auctoritate constat* kifejezésében.

3. Nekünk, magyaroknak természetesen szívünk szerinti a párhuzam: Guarino, Janus Pannoniusnak mestere, Sylvester Jánosnak is szellemi atyja volt. A festett egeket jókedvünkben akár még tovább is színezhethjük. Hiszen Sylvester mecénása, Nádasdy Tamás Itáliában végezte tanulmányait, ott megismerkedhetett Guarino grammatikájával, talán tankönyvül is használta, s haza is hozhatott belőle egy példányt. S amikor Sylvester hozzáfogott grammatikája megírásához, rendelkezésére bocsáthatta mint forrás-munkát a könyvszerető nagyr.

A képzelet szárnyalását azonban szállítsuk le inkább a filológia józabb talajára. Ha ugyanis Guarino kézikönyve Sylvester forrása lett volna, akkor hatásának egyéb jele is megmutatkoznék magyar–latin nyelvtanában. A grammatika-meghatározáson kívül azonban más hasonlóságot nem fedezhetünk fel a két munkában. Még a közös ókori latin örökség előadásában is lényeges fogalmi és rendszerbeli eltérések állnak fenn. Íme így fest például a nyelvi közlés elemeinek meghatározása a két szerzőnél:

Gurino: Litera est minima pars vocis compositae, vel litera est vox indiuidua, quae scribi potest. *Sylvester*: Litera est minima pars uocis articulatae. *Guarino*: Syllaba est comprehensio literarum sub vno accentu, et vno spiritu instanter parlata. *Sylvester*: Syllaba est proprio comprehensio literarum enunciata. *Guarino*: Dictio est minima pars orationis, quantum ad sensum. *Sylvester*: Dictio est uox articulata cum aliqua significantione ex qua instruitur oratio et in quam resoluitur. *Guarino*: Oratio est ordinatio dictionum congrua perfectumque sententiam demonstrans. *Sylvester*: Oratio est Sermo quae dictionibus constat. (Guarino-idézeteim forrása: Gvarini Veronensis viri ervditissimi, Regulae Grammatices. Nunc denuò recognitae et summa, ac diligenti cura excussae, et emendatae. Venetiis, M.DC.XVI. Apud Heredes Francisci Patriani. Budapesti Egyetemi Könyvtár, jelzete Ha 834. Valószínűleg Turóczi-Trostler is ezt a példányt használta.)

4. Elfogadhatjuk-e tehát Szörényi László állítását, amely szerint a Guarino képviselte grammatikai felfogás lenne „az a fő megkülönböztető vonás, amely igazán humanista alkotássá emeli Sylvester munkáját”? Ezt annál kevésbé tehetjük, mert Guarino kiváló szakértője, az olasz Sabbadini határozottan elveti azt a nézetet, mintha a skolasztikus latin nyelvtan megújítása Guarinóra menne vissza. Sőt egyenesen középkorinak minősíti a Regulae Grammatices módszerét: “Qale è il metodo delle *Regulae* e che cosa rappresentano esse nella storia degli studi grmmaticali umanistici? Ecco una

domanda, a cui si vuol dare una risposta precisa e netta; tanto più che di tali studi corrono idee erranee e imperfette non avendone ancora nessuno ricercata sistematicamente l'indole. E dico senz'altro, che il metodo delle *Regulae* è tutto medievale." (Sabbadini, Remigio, La scuola e gli studi di Guarino Guarini veronese. Catania, 1896. 39) Allításának részletes bizonyítása után pedig abban összegezi az eredményt, hogy a munka „egész szervezete középkori”, s nyoma sincs annak a lázadásnak, amelyet el akarnak velünk hitetni: “Qui, tranne i due paragrafi desunti da Prisciano e che non toccano del resto la sostanza, tutto l'organismo è medievale, senza il minimo indizio di quella ribellione, che ci hanno avvezzi a scorgere nell'indirizzo umanistico.” (I.m. 45) Guarini könyvecskéjének legfőbb értékét és ebből fakadó népszerűségét egyébként egyszerűségében jelöli meg: “Ecco nella sua concisa e nuda semplicità questo libercolo tanto famoso; e appunto la semplicità costituisce uno dei principali pregi, com'essa era un pregio della scuola di Guarino, il quale non voleva che insistesse troppo nelle regole grammaticali...” (i. m. 44).

Sylvester azonban a nyelvtani szabályoknak lemeztelenített egyszerűségében sem követte a neves mestert és iskoláját. Ő nagyon is szeretett elmélyedni a grammatikai regulákban.